

Historický vývoj obce Čankovic

Obec Čankovice se nachází v Pardubickém kraji, 11 km východně od města Chrudim v nadmořské výšce 245 m. n. m. Lokalita, v níž obec leží, byla osídlena již od pravěku, což dokládají četné archeologické nálezy získané z naleziště, které zde bylo objeveno a prozkoumáno na počátku 20. století. Pravěkému osídlení nahrávala příhodná poloha obce, jež se nachází na slunném jižním svahu nad řekou Novohradkou na písčito-jílovitém podloží, které svědčí o tom, že řeka v pravěkých dobách zřejmě tekla blíže vsi, než je tomu dnes.

Objevitelem pravěkého pohřebiště byl obyvatel obce a majitel selské usedlosti František Ulbrich, který zprávu o svém objevu zaznamenal v dějinách obce, jež sám sepsal. Jeho popis zdejší historie je velmi cenným pramenem, který mapuje podrobně dějiny Čankovic a jejich vývoj až do 1. poloviny 20. století. Rukopis se nachází v soukromém rodinném archivu potomka F. Ulbricha a dlouholetého starosty obce Jaroslava Adámka, s jehož laskavým svolením je řada informací z tohoto spisu využita níže v textu.

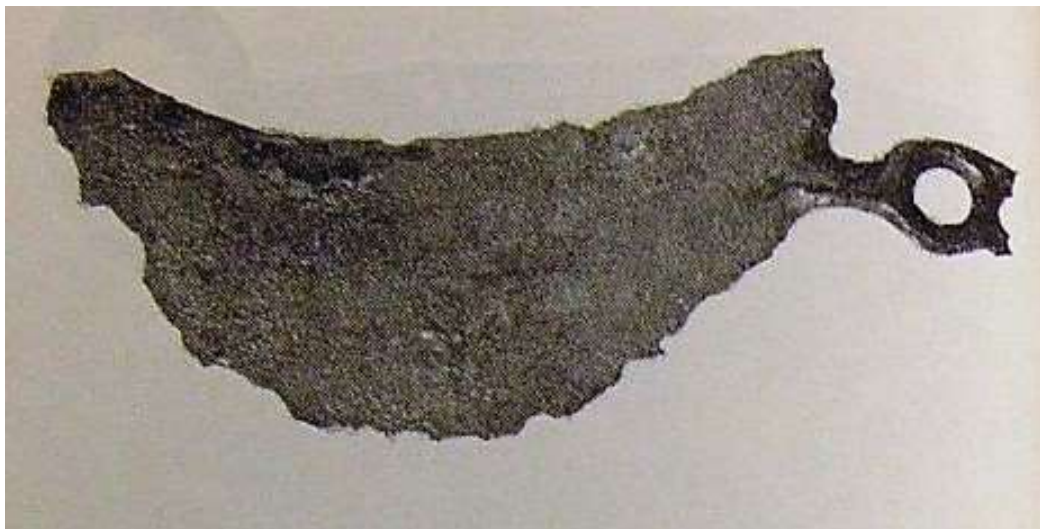
František Ulbrich okolnosti svého nálezu zaznamenal těmito slovy: *„Bylo to v roce 1905, kdy jsem jako mladík naorával hluboko k řepě cukrovce na parcele 532/4, tehdy panské. Asi uprostřed mi bylo nápadné veliké množství střepů s kůstkami. Když byla vyorána větší méně porušená nádoba, bylo zřejmo, že jde o popelnice a tak jsem nález hlásil Zemskému museu v Praze. To vyslalo ku zhlédnutí konzervátora Dr. Píče, který hned nechal na místě kopat. Třebaže bylo orbou mnoho škody naděláno, přece bylo vykopáno mnoho materiálu. Dr. Píč se vyslovil, že tak bohaté naleziště ještě neviděl. Bylo kopáno dva dny a slíbeno, že v příštím roce bude pokračováno. Pro Pardubické museum zde v následujícím roce kopal Dr. Eisner a i ten měl bohatou kořist.“¹*

Slova Františka Ulbricha potvrzují moderní výzkumy týkající se čankovického naleziště. Dr. Píč, o němž Ulbrich píše, byl František Ladislav Píč, zakladatel moderní české archeologie a archeologické sbírky dnešního Národního muzea. V započatých výzkumech po něm pokračoval tehdejší pracovník muzea v Pardubicích Jan Eisner, později profesor a zakladatel oboru slovanské archeologie. Prof. Eisner v roce 1911 odkryl celé naleziště, které se nacházelo na východním cípu dnešního katastru obce. Objevil zde 16 žárových hrobů, které byly rozrušeny orbou a nacházely se v hloubce 30-60 cm pod povrchem. Nálezy byly datovány přibližně do 1. tisíciletí př. Kr. a byly přiřazeny ke slezskoplatěnické kultuře, jejíž název je odvozen od naleziště v nedalekých Platěnicích. Menší část nalezených předmětů

¹ ULBRICH, František. *Dějiny obce Čankovic*. Opis rukopisu, originál uložen v rodinném archivu Jaroslava Adámka.

spadá svým určením také ke kultuře s vypíchanou keramikou. Nalezeny byly především zlomky a střepy tzv. popelnic, keramických nádob, do nichž byl ukládán popel získaný žárovými pohřby pravěkých lidí a také zlomky malých nádobek zvaných osudíčka, která sloužila k uchovávání tekutin. Za nejcennější nálezy z katastru obce lze pokládat bronzovou břitvu půlměsícovitého tvaru a černý hlazený sekeromlat.²

Jednobřítá bronzová břitva půlměsícovitého tvaru, naleziště Čankovice

Černý hlazený sekeromlat, kultura s vypíchanou keramikou, naleziště Čankovice

Některé předměty pocházející z archeologických výzkumů v Čankovicích byly datovány i do období středověku, takovým nálezem je např. džbáněk se zvláštní povrchovou úpravou, tzv. engobou, což je jemný bílý hlazený povlak z plavené hlíny, který se nanášel za

² FROLÍK, Jan. *Archeologické nálezy. Chrudimsko (A-CH)*. Chrudim, 1980, s. 27, 66.

účelem zdobení nebo z důvodů zakrytí nečistot.³ Tyto předměty dokládají osídlení v raném středověku, první písemná zmínka o existenci obce pak pochází z konce 13. století.

Středověký džbán s jemnou bílou hlazenou engobou, před r. 1400, naleziště Čankovice

Pro období středověku mnoho zpráv o obci nemáme, jméno Čankovice se objevuje v několika středověkých listinách, je však zapsáno v různých variantách. Poprvé jsou Čankovice zmíněny v latinské listině z roku 1293, v níž nacházíme jméno *Marquardus de Czankowicz*. Podobně je název obce připomínán k roku 1318 - *Radslau de Czancowicz*, během 14. a 15. století se pojmenování objevuje ve variantách *Czenkowicz*, *Cziankowicze* a *Cžankowicze*. Název obce byl odvozen od jména Čeněk (pravděpodobně jeden z majitelů) a jeho středověké varianty Čanek, Čankovice tedy byly „ves lidí Čankových“.⁴

Ze středověku a raného novověku známe jména jednotlivých majitelů vsi, avšak postihnout vývoj obce jako kontinuálního celku je obtížné, protože až do roku 1848, kdy došlo ke zrušení poddanství a vrchnostenské správy, byla rozdělena do tří a v některých obdobích dokonce do čtyř částí. V nejstarším období jsou připomínáni páni z Čankovic, kteří vlastnili část obce pravděpodobně do poloviny 15. století. Jako jeden z posledních z tohoto rodu se připomíná Jan řečený Čanka z Čankovic, o němž víme, že byl pobočníkem Jiřího z Poděbrad během jeho tažení na Prahu v roce 1448. Po něm pak tuto část vlastnil pravděpodobně Václav ze Zámrsku, jména další majitelů této části obce s tvrzí neznáme.⁵

³ Tamtéž, s. 7.

⁴ PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách*. Díl 1 A-H, heslo Čankovice. Praha, 1947, s. 264.

⁵ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Praha, 1882, s. 223.

Druhá část obce, kde byla vystavěna také tvrz, patřila bratrům Jiříkovi a Petrovi Příbkům z Otoslavic, dělením majetku v rodině se z této části posléze oddělil statek čankovský, který tvořil další samostatnou část vesnice. Příbkové se účastnili v roce 1618 stavovského povstání proti Ferdinandovi II., proto jim byla v roce 1623 třetina čankovického majetku zkonfiskována královskou komorou, a ta ho roku 1623 prodala Vilémovi Bezručickému z Kolovrat a na Bystrém, který tuto část vesnice připojil k panství Bystré, v jehož rámci byla spojena s Březovicemi a později připadla k panství Rosice.⁶

Třetí část obce patřila ve středověku sezemickému klášteru, odtud přešla pod správu pardubického panství a v roce 1579 byla koupí přičleněna k panství Rychmburk a Rosice.⁷

Poslední, čtvrtou část Čankovic, vlastnili páni ze Slepotic, kteří ji v roce 1570 prodali a byla připojena k hrochovotýneckému panství, v jehož správě zůstala až do roku 1849.⁸

Jak již bylo zmíněno, podle kupních zápisů zaznamenaných v Zemských deskách byly v Čankovicích dvě tvrze, přičemž jedna, patrně ta starší, se nacházela v majetku pánů z Čankovic a byla již v polovině 16. století pustá. Druhá, mladší tvrz, byla dle tvrzení historika Luděka Štěpána vodní,⁹ tomu by odpovídal i zápis Františka Ulbricha, který získal podobnou informaci o vodní tvrzi z pozemkové knihy rosického panství z konce 18. století. Toto místo lokalizoval do východní části obce, kde se ještě na počátku 20. století říkalo „na rybníčku“.¹⁰ Informace je to ovšem nepodložená, neboť Čankovice byly obecně dosti vlhkým územím a rybníků zde bylo během historického vývoje několik. Mnohem pravděpodobnější je varianta, že jedna tvrz, zřejmě ta starší, se nacházela v severozápadní části obce, kde je i dnes patrná terénní vyvýšenina naznačující existenci středověkých valů (čp. 13).

Mnohem více informací o obci a jejích obyvatelích máme ze 17. století. Od poloviny tohoto století byli Čankovičtí soustavně evidováni v matrice katolické fary v Hrochově Týnci, kam byla ves přifařena. Hrochovotýneckí faráři začali vést matriky podle nařízení tridentského koncilu krátce po třicetileté válce, což bylo vzhledem k neutěšenému poválečnému období dosti brzo a zdaleka ne všechny fary mají matriky vedené takto dlouho. Na prvních stránkách jsou poznamenáni poddaní, kteří odváděli povinné platy faře Hrochově

⁶ Tamtéž.

⁷ SOKA Chrudim, Sdružený Inventář obcí, obec Čankovice.

⁸ Tamtéž.

⁹ ŠTĚPÁN, Luděk. *Chrudimsko. Utváření venkovských sídel*. Chrudim, 2001, s. 12. ISBN 80-902257-6-4.

¹⁰ ULBRICH, František. *Dějiny obce Čankovic*. Opis rukopisu, originál uložen v rodinném archivu Jaroslava Adámka, s. 11.

Týnci a je zde i výčet poddaných z Čankovic. Dozvídáme se tak jména hospodářů z té části obce, jež patřila k městu Hrochův Týnec.¹¹

Seznam poddaných ze vsi Čankovic a jejich platů odváděných městečku Hrochův Týnec¹²

Ve stejné době nechali Habsburkové v důsledku počínající rekatolizace vyhotovit také Soupis poddaných podle víry, aby zjistili poměr katolíků a nekatolíků v zemi. Tento soupis je dnes vydán knižně a právě zde nacházíme Čankovice rozdělené na 4 části: svobodný dvůr Čankovice, dále část patřící k panství Bystré, část patřící k panství Rosice a část patřící k Hrochovu Týnci.

Soupis poddaných podle víry 1651, náboženské poměry v Čankovicích¹³

panství	svobodný dvůr Čankovice	panství Bystrá	panství Rosice	panství Hrochův Týnec	Úhrnem celá obec
katolíci	11	22	13	8	54
nekatolíci	3	32	22	-	57
celkem	14	54	35	8	111

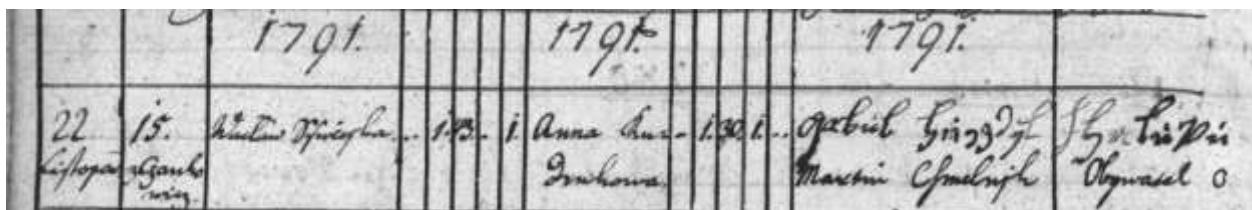
Uvedená tabulka naznačuje, že v obci byla v polovině 17. století mírná převaha nekatolíků, přičemž ale třicet z nich bylo označeno „s nadějí na přestup“, což znamenalo, že

¹¹ V roce 1654, byla sepsána také tzv. Berní rula, v níž byli evidováni poddaní a jejich majetky v jednotlivých částech obce v rámci příslušných panství. Berní rula byla vypracována z pokynů Habsburků, kteří chtěli zmapovat stav obyvatelstva na jednotlivých panstvích po třicetileté válce. Berní rula pro Chrudimský kraj bohužel nebyla dosud editována, nelze ji tedy pro dějiny obce vytěžit, protože by bylo nutné vypůjčit si originály v Národním archivu, případně dohledat počty hospodářů v archivních fondech panství, kam spadaly jednotlivé části obce.

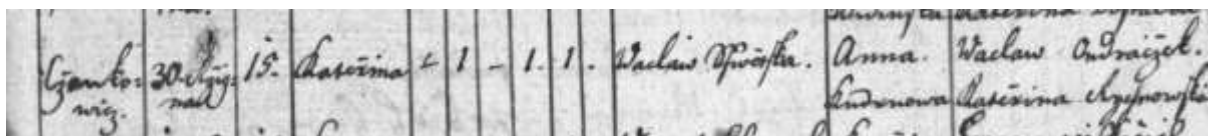
¹² SOA Zámorsk, farní úřad Hrochův Týnec, matrika NOZ 1652-1701, sign. 888, fol. 2.

¹³ *Soupis poddaných podle víry z roku 1651: Chrudimsko*. Praha, 2001, s. ISBN 80-85475-74-X.

je v budoucnu bude možné obrátit na katolickou víru. Avšak rekatolizovat veškeré obyvatelstvo obce se v Čankovicích nakonec nepodařilo, neboť když Josef II. vydal roku 1781 toleranční patent, kterým bylo povoleno vyznávat i jiné konfese než jen katolickou, přihlásilo se k nově vznikajícímu helvetskému sboru ve Dvakačovicích hned několik obyvatel z Čankovic a jména těchto členů nacházíme i v matrice sboru.

Zápis prvního sňatku evangelíků z Čankovic v matrice dvakačovického sboru. Oddání byli snoubenci Václav Švestka a Anna Kudrnková (22. 11. 1791)¹⁴

Záznam křtu evangeličky Kateřiny Švestkové z Čankovic, dcera V. Švestky a A. Švestkové (roz. Kudrnkové), nar. 30. 10. 1792¹⁵

Pro 18. století mnoho zpráv o obci a jejím vývoji nemáme. Počet sedláků, chalupníků, podruhů, vdov a sirotků lze nalézt ve fondech panství, kde se tyto údaje zaznamenávaly. Odtud je do svých dějin obce vypsál také František Ulbrich, pečlivě zpracoval především údaje z rosického panství, kam patřila většina území obce. Soupisy poddaných, počty hospodářů a počty zemědělské čeledi se zaznamenávaly do purkrechtních knih a sirotčích register panství.

Celou obec a její hospodářské poměry v 18. století zmapovaly také dva katastry, které byly vypracovány z nařízení osvícenských panovníků Marie Terezie a Josefa II., aby evidovaly majetek poddaných, na základě čehož byly posléze vyměřeny daně. Podklady pro Tereziánský katastr byly v Čankovicích zaměřovány v roce 1743, měření pro Josefinský katastr, který byl již mnohem přesnější, se v obci provádělo v roce 1788.¹⁶ Vláda Josefa II. také přinesla Čankovickým zrušení nevolnictví, mohli se od této chvíle volně stěhovat, ženit a vdávat či odcházet na studia, aniž by potřebovali povolení vrchnosti. Zůstávala jim však stále robotní povinnost (práce na panském) a stále byli poddanými vrchnosti, na jejímž panství žili.

¹⁴ SOA Zámorsk, ČCE Dvakačovice, matrika NOZ 1783-1837, sign. R 6-1, fol. 2.

¹⁵ SOA Zámorsk, ČCE Dvakačovice, matrika NOZ 1783-1837, sign. R 6-1, fol. 13.

¹⁶ ULBRICH, František. *Dějiny obce Čankovic*. Opis rukopisu, originál uložen v rodinném archivu Jaroslava Adámka, s. 5 a 14.

Osvícenské katastry a seznamy poddaných nám ale bohužel neřeknou mnoho o každodenním životě v obci. Nejen z dějin Františka Ulbricha víme, že zejména ve druhé polovině 18. století se poddaným v Čankovicích nežilo lehký. Marie Terezie a Josef II. vedli války s Pruskem o Slezsko a mezi lety 1756-1763 se zapojili do tzv. sedmileté války, která posléze přerostla ve větší evropský konflikt. V důsledku toho byli mladí muži v obci odváděni na povinnou vojenskou službu, která trvala sedm a v některých obdobích i čtrnáct let. Ale trpělo i ostatní obyvatelstvo, neboť obec ležela na trase vedoucí z Vysokého Mýta do Chrudimi a často tudy na svých taženích procházela vojska domácí i nepřátelská. Svědčí o tom i pomník, který je postaven v Hrochově Týnci za zámeckou zahradou a latinským nápisem datovaným k roku 1763 připomíná ukončení sedmileté války.

Protože se obec nacházela na důležité dopravní spojnici, byla zde již za napoleonských válek mezi lety 1812-1814 vystavěna zpevněná cesta vedoucí z Vysokého Mýta do Chrudimi. Dle tvrzení Františka Ulbricha vedla níže než dnešní státní silnice a křižovala místo, kterému se říká i dnes „*Karaně*“, odtud pak směřovala ke brodu přes řeku Novohradku a do Hrochova Týnce.¹⁷

Z přelomu 18. a 19. století máme několik zpráv o počtu domů i obyvatel v obci. Počet domů v roce 1789 zaznamenal ve svém popisu Chrudimského kraje František Jaroslav Schaller. Území obce bylo tehdy rozděleno již jen na dvě části, mezi panství Rosice a město Hrochův Týnec. Schaller uvádí, že v Čankovicích je 48 domů a 8 dalších domů patří k městu Hrochův Týnec.¹⁸

Že se obec postupně rozrůstala, dokládá i záznam z roku 1837 zachovaný v německé topografii Johanna Gottfrieda Sommera. Čankovice zde byly popsány jako obec ležící na hlavní silnici („*an der Hauptstrasse*“), rosická část čítala 67 domů a 405 obyvatel, byly zde dva hostince a jeden velkostatek. Část patřící k Hrochovu Týnci měla 8 domů, 48 obyvatel a jeden hostinec. Ze Sommerova popisu vyplývá, že Čankovice byly na počátku 19. století dosti velkou obcí, která měla celkem 75 domů a 453 obyvatel.¹⁹

Podobně zachytil situaci František Palacký o dvacet později v roce 1848 ve svém Popisu království českého. Čankovice zahrnovaly podle Palackého 67 domů a 359 obyvatel, Palacký však do počtu zřejmě nezapočítal část obce patřící k Hrochovu Týnci. Z uvedených údajů vyplývá, že počet domů i obyvatel obce během 1. poloviny 19. století nijak výrazně

¹⁷ Tamtéž, s. 84.

¹⁸ SCHALLER, František Jaroslav. *Topographie des Königreichs Böhmen*. Eilfter Theil, Chrudimer Kreis. Prag, 1789, s. 193.

¹⁹ SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen*. Fünfter Band, Chrudimer Kreis. Prag, 1837, s. 96.

nekolísal. Palacký také poznamenává, že ve vsi je stará tvrz, což potvrzuje hypotézu o existenci tvrze ve středověku, kterou jsme uvedli výše.²⁰

V 1. třetině 19. století byla v Čankovicích vystavěna kaple. Přesné datum není známo, údaje se rozcházejí. František Ulbrich ve svých dějinách píše, že v roce 1901 při opravě báně na věžičce kaple opisoval starou listinu, která tam byla uložena a v níž bylo uvedeno, že kaple byla postavena kolem roku 1820.²¹ Tomu by odpovídala i skutečnost, že polohu kaple již zachycují mapy, které vznikly při vyměřování tzv. stabilního katastru v roce 1839 a jež jsou dnes přístupné online ve webové aplikaci Ústředního archivu zeměměřičství a katastru.²² Střed obce je sice zobrazen na dvou mapách, a tudíž uprostřed rozdělen, přesto je ale maličký červeno-černě značený půdorys kaple u silnice dobře patrný.

Obec na mapách Stabilního katastru, 1839, ve středu obce u silnice malý půdorys kaple

Že vznik kaple lze datovat do 20. let 19. století, potvrzují i archivní prameny nacházející se v archivu chrastického vikariátního úřadu, pod nějž spadala fara v Hrochově Týnci a k níž byly Čankovice přiřazeny. Vikariátní úřad evidoval církevní budovy na území

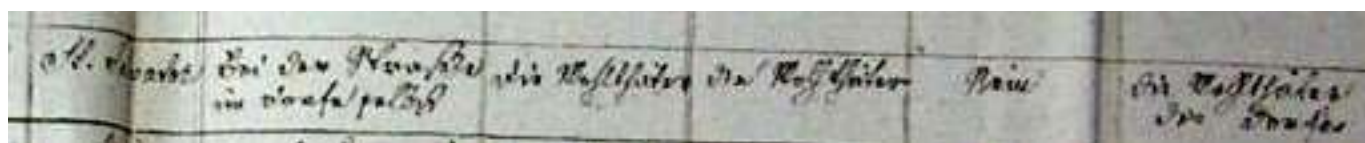
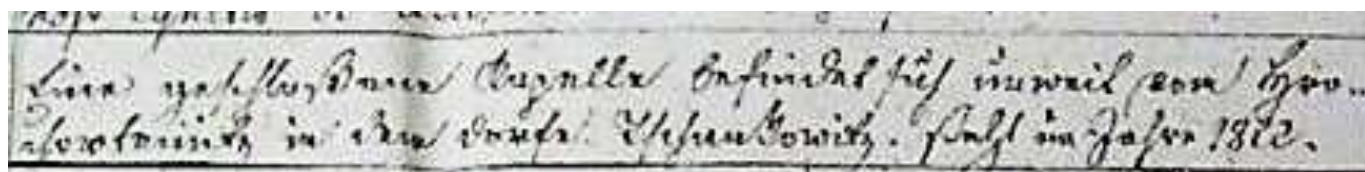
²⁰ PALACKÝ, František. *Popis království českého*. Praha, 1848, s. 170.

²¹ František Ulbrich však poznamenává, že lituje, že si starou listinu neopsal. Domnívá se dokonce, že je možné, že tyto údaje získal z listiny, která pocházela z roku 1855 a v níž byly už pouze opsány údaje ze staré listiny, která shořela při požáru obce. Listina z roku 1855 by v báni měla být stále uložena. ULBRICH, František. *Dějiny obce Čankovic*. Opis rukopisu, originál uložen v rodinném archivu Jaroslava Adámka, s. 89-90.

²² Dostupné z: https://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/skici/skici/CHR/CHR081018390/CHR081018390_index.html.

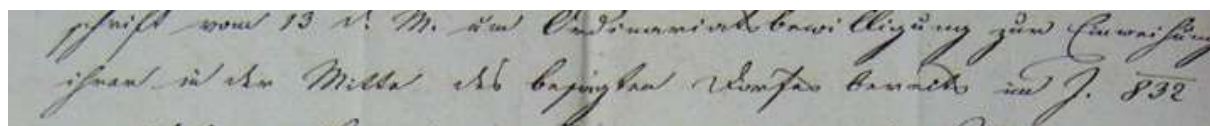
všech farností, které spravoval, a v jeho archivu uloženém v SOKA v Chrudimi nacházíme německý soupis církevních staveb z roku 1837, kde je poznamenána i kaple v Čankovicích. U záznamu je poznámka, že kaple byla postavena v roce 1822 („steht im Jahre 1822“), že je udržována z dobročinných darů obce („die Wohlstätter des Dorfes“) a je zasvěcena sv. Salvátorovi. Již zde nacházíme omyl, který provází existenci kapličky dodnes, totiž její zasvěcení sv. Salvátorovi. Na svátek sv. Salvátora se slaví proslulá salvátorská pouť v Chrudimi jako poděkování za odvrácení morové epidemie, datum poutě bylo ke konci 17. století stanoveno na 6. srpen, případně na nejbližší neděli k tomuto datu.²³ 6. srpen je však zároveň svátkem Proměnění Páně a právě kaplička v Čankovicích je zasvěcena tomuto svátku, nikoli sv. Salvátorovi, byť spolu oba svátky v katolické liturgii úzce souvisí.²⁴ I přes toto pochybení lze výše zmíněný zápis z chrastického vikariátního archivu považovat za spolehlivý důkaz pro tvrzení, že kaple byla vystavěna zřejmě kolem roku 1822.

Detail německého zápisu o kapli v Čankovicích, Vikariátní úřad Chrast, 1837²⁵

O datu vzniku kaple však panovaly dohady po celé 19. století, neboť ve vikariátním archivu se nachází i německý dokument z roku 1843, kterým se čankovičtí obyvatelé zavazují, že v budoucnu budou kapličku udržovat na vlastní náklady. Zde je datum zřízení kaple uvedeno k roku 1832 („in der Mitte des besigten Dorfes bereits um J. 1832“). S největší pravděpodobností se však jedná o chybný přepis, tomu by totiž odpovídala i shodná číslice na konci letopočtu.

Detail patrně chybného zápisu letopočtu vzniku kaple, Vikariátní úřad Chrast 1843²⁶

²³ Farnost Chrudim. *Historie obrazu Nejsvětějšího Salvátora*.

Dostupné z: <https://www.farnost-chrudim.cz/salvatorsky-obraz>.

²⁴ Podle Bible v tento den vyvedl Ježíš své tři apoštoly - Petra, Jakuba a Jana - na horu Tábor a zde jim zjevil svou božskou identitu, odtud pojmenování *Proměnění Páně* (Mt 17, 1-6; Mk 9, 1-8; Lk 9, 28-36).

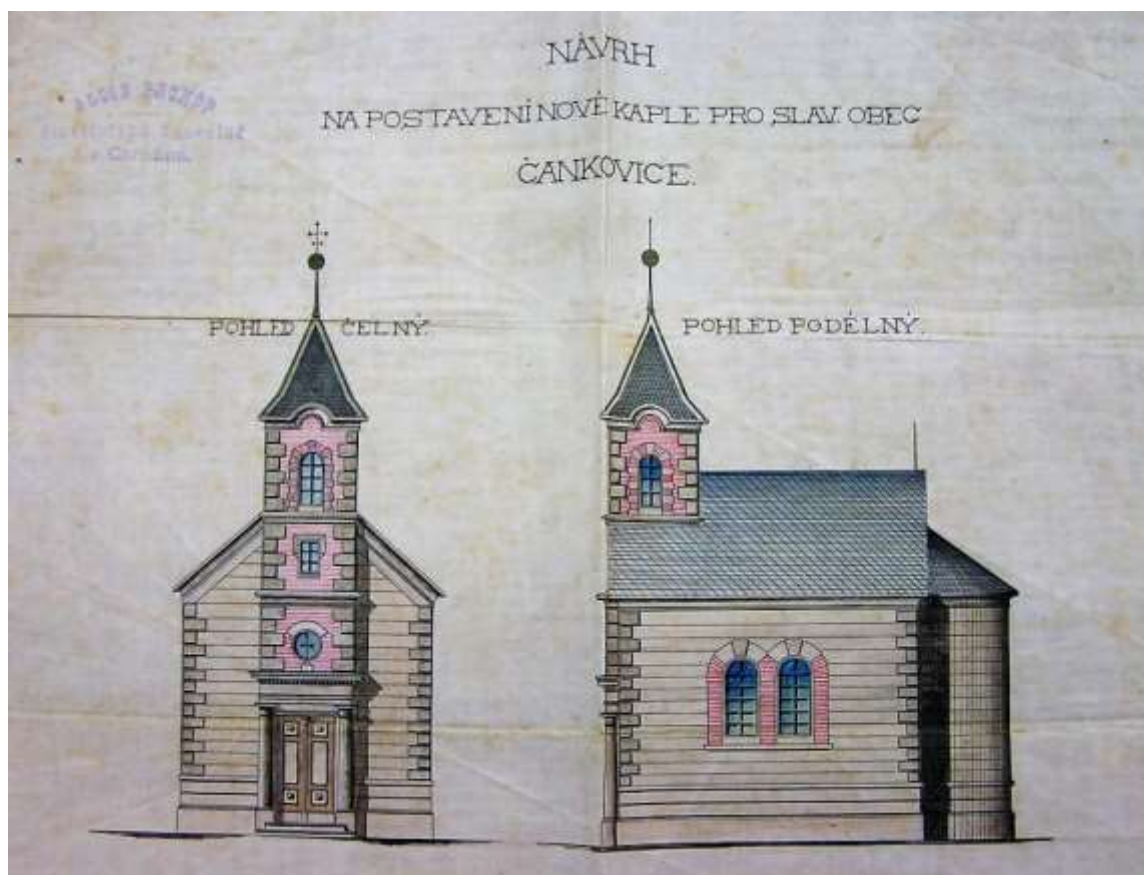
²⁵ SOKA Chrudim, Vikariátní úřad Chrast (1738-1946), Soupis církevních stavebních památek ve vikariátu Chrast, 1837, č. 219 II. – 22, kart. 8.

²⁶ SOKA Chrudim, Vikariátní úřad Chrast (1738-1946), Slib čankovických sousedů o udržování kaple postavené v roce 1832, 1843, č. 229 II. – 32, kart. 8.

Během velkého požáru, který vypukl na Bílou sobotu o Velikonocích v roce 1854, kaple kompletně vyhořela, podobně jako skoro celá horní polovina obce, a musela být v následujícím roce rekonstruována. Náklady na její opravu už poznamenal ve svých dějinách František Ulbrich a podle jeho svědectví stála oprava bezmála 1454 zlatých a to včetně nového zvonu ulitého ze staré litiny zničeného zvonku.²⁷

Z archivních pramenů vysvítá, že na konci 19. století patrně představení obce uvažovali o stavbě nové kaple. Dokládají to stavební plány z roku 1899, jejichž autorem byl chrudimský stavitel Alois Prokop a které se dochovaly v archivním fondu obce.²⁸ Bližší okolnosti však neznáme a k jejich zjištění by bylo nutné analyzovat zápisy ze zasedání obecní rady z tohoto období. Je však pravděpodobné, že stavba by si žádala nemalou finanční částku a to byl zřejmě také důvod, proč se obec nakonec rozhodla pro opravu staré, v té době již dosti zchátralé kaple.

Plány na stavbu nové kaple v Čankovicích, 1899

²⁷ ULBRICH, František. *Dějiny obce Čankovic*. Opis rukopisu, originál uložen v rodinném archivu Jaroslava Adámka, s. 90.

²⁸ SOKA Chrudim, Archiv obce Čankovice (1881 - 1945), Návrh na postavení kaple 1899, kart. 1, neinv.

Stará kaplička vyžadovala zvláště opravu věže, která byla podle svědectví Františka Ulbricha snesena a nově umístěna blíže ke štítu směrem k silnici. Baňatý tvar věže byl nahrazen špičatým s malou oplechovanou bání, v níž by měly být dodnes uloženy dokumenty týkající se založení kaple, o nichž se František Ulbrich zmiňuje. V roce 1905 pak byla výzdoba kaple doplněna umístěním mariánského obrazu, který byl financován z daru Marie Loskotové a z výtěžku obecních zábav a divadel.²⁹

Zvonek, který byl po požáru 1855 nově zavěšen v kapli, byl díky statečnosti obyvatel obce za první světové války uchráněn před zabavením a roztavením pro válečné účely (tzv. rekvírování zvonů). Zajímavě tuto událost zachytil František Ulbrich, který píše, že zvon měl být v květnu roku 1917 zabaven úřady, avšak v noci se ztratil a po válce vyšlo najevo, že ho dva místní mladíci, Čeněk Roček a František Šmaha, snesli a zakopali pod kozí chlívek na statku u Ročků (tehdy čp. 71). Odtud byl po válce vykopán a znovu zavěšen do kapličky.³⁰

Kromě kapličky je v obci ještě jedna sakrální památka a tou je kamenný kříž postavený blízko silnice uprostřed obce. Nápis na kříži uvádí, že peníze na jeho postavení věnoval v roce 1883 místní sedlák Vojtěch Slezák. Obec se rozhodla také přispět, aby kříž mohl být větší. Byla vybrána nabídka kameníka Olivy z Litomyšle, cena kříže spolu s náklady na slavnostní vysvěcení se podle údajů Františka Ulbricha vyšplhala na 413 zlatých, což nebyla vůbec zanedbatelná částka.³¹

Od poloviny 19. století se obec začíná poměrně rychle modernizovat. Tento proces odstartoval revoluční rok 1848, kdy na základě požadavků které byly vzneseny k císaři do Vídně, došlo ke zrušení poddanství a roboty. Pro obyvatele Čankovic to znamenalo, že byli definitivně vyvázaní z poddanství, tj. nepatřili již k žádnému panství a vrchnosti, byli také zbaveni povinné práce na panské půdě. František Ulbrich ve svých dějinách zapsal, jaké robotní závazky vůči rosické vrchnosti vážly na jednotlivých statech a chalupách, a uvádí také platy, za něž se jejich majitelé postupně z roboty vyvázali. Tento dosti složitý proces byl dokončen v polovině 50. let 19. století a přinesl s sebou vznik obecních samospráv. Do roku 1848 byli v čele obce rychtáři, kteří zastupovali vrchnost, od roku 1849 si mohli obyvatelé volit své zastupitele sami, avšak právo volby měli jen ti, kteří platili daně, a podle jejich výše byli dále rozděleni do voličských skupin, které měly různou váhu hlasu. Zvolené zastupitelstvo pak vybíralo starostu obce. Zákon pro obecní volby byl během 2. poloviny 19.

²⁹ ULBRICH, František. *Dějiny obce Čankovic*. Opis rukopisu, originál uložen v rodinném archivu Jaroslava Adámka, s. 90-91.

³⁰ Tamtéž, s. 91-92.

³¹ Tamtéž, s. 89. Pro porovnání ceny: měsíční plat úředníka činil v této době 25 zl., zedník si vydělal 35 zl., za 1 zl. se dal koupit např. 1 kg másla.

století několikrát upravován, v roce 1907 se pak volební právo stalo všeobecným a volit mohli všichni muži. Čankovice nebyly po roce 1849 zcela samostatnou obcí, tvořily politickou obec s Blížňovicemi a Holešovicemi. František Ulbrich uvádí ve svých dějinách jména představených obce po roce 1849 (bohužel nedatuje zcela přesně). Prvním byl Jan Loskot, po něm od roku 1864 Jakub Žák, po roce 1868 František Vondráček, a do roku 1878 Jan Kudyn. V tomto roce úřad převzal Josef Ulbrich a zároveň došlo k rozvázání svazku s Blížňovicemi a Holešovicemi, Čankovice napříště fungují jako samostatná obec.³²

V Ulbrichových dějinách nacházíme i jména těch, kteří zastávali úřad starosty do počátku 20. století. Byli to František Vondráček (1884-1891), Jan Kudyn (1891-1892), po jeho smrti Jan Záleský (1892-1893), František Kelka (1893-1899), František Kudyn (1905-1919), František Pravda (1919-1923) a František Ulbrich (1923-1927).³³

Od poloviny 19. století bylo obyvatelstvo monarchie již pravidelně sčítáno a Čankovice vykazovaly až do 30. let 20. století stálý počet obyvatel, který se s menšími výkyvy blížil číslu 500, domů bylo zhruba 100.

Vývoj počtu obyvatel a domů v Čankovicích od poloviny 19. století³⁴

Sčítání v roce	Počet obyvatel	Počet domů
1869	442	72
1880	490	77
1890	496	80
1900	480	81
1910	507	91
1921	489	91
1930	506	102
1950	340	106
1961	340	101
1970	312	99
1980	290	91
1991	284	102

³² Tamtéž, s. 77-78.

³³ Tamtéž.

³⁴ Český statistický úřad. *Počet obyvatel a domů podle výsledků sčítání od roku 1869*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/sldb/pocet-obyvatel-a-domu-podle-vysledku-scitani-od-roku-1869>.

2001	338	110
2011	309	110

Konec 19. a počátek 20. století byl obdobím, kdy se v obci rozvíjel velmi čilý hospodářský, spolkový i kulturní život. V sedmdesátých letech 19. století se v úrodných oblastech českých zemí začala pěstovat cukrová řepa a následně budovat rolnické akciové cukrovary. Tento vývoj zasáhl i Čankovice, jejichž půdní a klimatické podmínky byly pro pěstování cukrovky ideální. Řada hospodářů v obci začala experimentovat s pěstováním cukrovky, která se vedle obilnin brzy stala nejčastěji vysévanou plodinou. Cukrová řepa je však náročná na kvalitu půdy, proto hospodáři záhy začali kultivovat zeminu používáním umělých hnojiv např. ledkem, superfosfáty či draselnatými solemi.³⁵ V roce 1871 byl postaven cukrovar v Hrochově Týnci a drtivá většina cukrové řepy z čankovických polí končila právě zde, někteří hospodáři se stali také akcionáři tohoto cukrovaru. V roce 1926 vznikl Rolnický akciový cukrovar v Rosicích, kam se také odváděla část řepy z Čankovic, sám František Ulbrich píše, že do roku 1934 byl členem správní rady rosického cukrovaru. Avšak jeho hospodářské výsledky nebyly valné a Čankovičtí nakonec veškerou produkci řepy prodávali stejně do Hrochova Týnce. Pěstování řepy výrazně přispělo k modernizaci zemědělského hospodaření v obci a hospodáři si postupně pořizovali moderní zemědělské stroje, jako např. secí stroj na řepu, žací a vázací stroje na obilí, mlátičky či šrotovníky.³⁶

V souvislosti s nutností posílit infrastrukturu v obci i v okolí došlo na konci osmdesátých let 19. století k výstavbě dalších silnic, v roce 1887 byla postavena silnice do Moravan a v roce 1893 do Psotnova, po přelomu století se zpevňovaly také komunikace uvnitř obce.³⁷

Proces emancipace pokračoval v roce 1907 vznikem samostatné obecní školy. Žáci z Čankovic chodili tradičně do školy v Hrochově Týnci, zde však už na počátku 20. století kapacita školy nepostačovala a uvažovalo se o stavbě nové školní budovy, na níž měly přiškolené obce přispět, což se Čankovickým příliš nelíbilo. Druhým důvodem byl velký počet chudších žáků, kteří byli osvobozeni od placení školného, jež za ně hradila obec a tyto peníze tudíž odcházely do Hrochova Týnce. Obecní zastupitelstvo začalo uvažovat o stavbě vlastní školy, názory se však značně lišily. Proti návrhu se postavili někteří hospodáři v obci a také členové zastupitelstva, především však zástupce rosického velkostatku, který byl hlavním

³⁵ ULBRICH, František. *Dějiny obce Čankovic*. Opis rukopisu, originál uložen v rodinném archivu Jaroslava Adámka, s. 67-68.

³⁶ Tamtéž, s. 104-106.

³⁷ Tamtéž, s. 84-85.

plátcem daně v obci a jehož slovo mělo značnou váhu. Přesto ale byla podána žádost, která však byla zamítnuta, neboť úřady argumentovaly snadnou dostupností školy v nedalekém Hrochově Týnci. Jakmile však uplynula zákonná lhůta pro opakování žádosti, bylo v roce 1904 zažádáno znovu, tentokrát úspěšně. V obci byla ihned zvolena Místní školní rada, která měla za úkol zrealizovat stavbu a v budoucnosti dohlížet na chod školy. Stavba školy byla svěřena chrasteckému staviteli Döllerovi, cena byla podle Františka Ulbricha vyčíslena na 46 tisíc korun, přičemž většinu této částky si obec vypůjčila u Zemské banky v Praze. Stavět se začalo ve druhé polovině roku 1905 a školní rok 1907 byl už slavnostně zahájen v nové budově, jejíž součástí byl kromě tříd i byt pro učitele.³⁸

Ve škole byly otevřeny dvě třídy, prvním řídícím učitelem se stal Vojtěch Šmíd (předtím učil v Hrochově Týnci a Bořicích), který zajišťoval výuku ještě společně s druhým učitelem. O sedm let později byl bezproblémový chod školy narušen vypuknutím 1. světové války. Pomocný učitel musel nastoupit vojenskou službu a výuku tak po celou dobu války zajišťoval pouze řídící učitel. Po válce byla sice výuka ve dvou třídách opět obnovena, ale škola se vlivem poválečné devastace ekonomiky potýkala s nedostatkem topiva (tzv. uhelné prázdniny) a trpěla i častým střídáním učitelů. V důsledku této nestability byla v roce 1925 zrušena druhá třída, k jejímu znovuotevření došlo až v roce 1929. V dějinách obce sepsaných Františkem Ulbrichem nacházíme jména učitelů, kteří ve škole vyučovali až do vzniku protektorátu v roce 1939.³⁹ Informace k dalšímu vývoji školy lze získat také z archivního fondu školy v SOKA v Chrudimi. Obecná škola Čankovice, jak zněl oficiální název, byla v roce 1948 administrativně převedena na Národní školu Čankovice a v roce 1961 byla přejmenována na Základní devítiletou školu 1.-5. ročník Čankovice. Poslední žáci navštěvovali čankovickou školu v roce 1978, poté v rámci centralizace socialistického školství byli převedeni do školy v Hrochově Týnci.⁴⁰

Hospodářský růst Čankovic podpořil na počátku 20. století vznik tzv. Hospodářské besedy, jejímž zakladatelem byl majitel hostince čp. 35 František Klaus. Podrobně popisuje činnost besedy ve svých dějinách František Ulbrich. Ve stanovách bylo zakotveno, že bude usilovat o povznesení zemědělství v obci, současně s jejím vznikem byla založena také spolková knihovnička, které F. Klaus daroval 90 vlastních knih. Kromě půjčování knih, které přispívaly k šíření nových trendů v zemědělství, byla činnost besedy orientována na problémy, které čankovičtí zemědělci řešili při svém hospodaření. V součinnosti

³⁸ Tamtéž, s. 96.

³⁹ Tamtéž, s. 97-98.

⁴⁰ SOKA Chrudim, fond Národní škola Čankovice (1907-1961), neiniv.; SOKA Chrudim, Základní devítiletá škola 1. - 5. ročník Čankovice (1961-1978), neiniv.

s Hospodářským družstvem v Chrudimi, jehož se čankovická beseda stala členem, byla objednávana umělá hnojiva, sjednáváno pojištění týkající se škody na dobytku, beseda za úplatu zprostředkovávala zápůjčku dražších zemědělských strojů a ve 30. letech, kdy činnost besedy vrcholila, bylo pořízeno také vlastní skladiště zemědělských strojů.⁴¹

Hospodářská beseda dala také podnět ke vzniku Vodního družstva v Čankovicích, které mělo zajistit melioraci pozemků obklopujících obec, jež byly sužovány častými povodněmi z řeky Novohradky. Výstavba odvodňovacích kanálů a drenáží nebyla levnou záležitostí, proto ji dotoval i stát. Během 20. a 30. let byla odvodněna většina plánovaných pozemků a výsledek byl nad očekávání dobrý. Čankovičtí hospodáři se proto ochotně zapojili i do činnosti Vodního družstva v Hrochově Týnci, které vzniklo již na konci 19. století, ale jeho činnost na čas ustala a znovu byla obnovena na počátku 20. let. Meliorace výrazně přispěla ke zlepšení kvality zemědělské půdy v obci a omezila výkyvy výnosů způsobené lokálními povodněmi Novohradky.⁴²

Z podnětu besedy vznikla v obci v roce 1905 také družstevní záložna, tzv. kampelička.⁴³ Fungovala jako malý finanční ústav, který přijímal vklady a poskytoval půjčky a úvěry drobným střadatelům v obci. Jak píše František Ulbrich, čankovická kampelička se podílela na financování Hospodářské besedy, vypomáhala finančně při stavbě meliorací a po vzniku Československa také při pozemkové reformě.⁴⁴ Těžké časy nastaly kampeličkám v době protektorátu, kdy byly nuceny ke slučování, ale kampelička v Čankovicích byla sloučení ušetřena díky prozíravému přístupu svých členů, kteří nepodlehli předválečné panice a nevybrali své vklady hromadně, jako k tomu docházelo jinde. V okresním archivu v Chrudimi je zachován archivní fond kampeličky, který její existenci datuje lety 1905-1952,⁴⁵ je tedy zřejmé, že přestála válku a byla zlikvidována až po únoru 1948, neboť totalitní režim usiloval o likvidaci takovýchto drobných bankovních institucí sdílených občany.

Kromě výše zmíněných hospodářských spolků vznikl na konci 19. století v obci také Sbor dobrovolných hasičů. Archivní fond sboru, který je uložen v SOKA v Chrudimi, je datován rokem 1894,⁴⁶ avšak František Ulbrich ve svých dějinách uvádí vznik sboru k roku 1893, kdy byla v červnu svolána první ustavující schůze. Dějiny čankovického hasičského sboru jsou podrobně popsány v příslušné záložce na webových stránkách obce.

⁴¹ ULBRICH, František. *Dějiny obce Čankovic*. Opis rukopisu, originál uložen v rodinném archivu Jaroslava Adámka, s. 106-109.

⁴² Tamtéž, s. 122-129.

⁴³ Název je odvozen od jména propagátora těchto finančních družstev Františka Cyrila Kampelíka.

⁴⁴ ULBRICH, František. *Dějiny obce Čankovic*. Opis rukopisu, originál uložen v rodinném archivu Jaroslava Adámka, s. 109-111.

⁴⁵ SOKA Chrudim, fond Záložna - kampelička Čankovice (1905-1952), neinv.

⁴⁶ SOKA Chrudim, fond Československý svaz požární ochrany - místní jednota Čankovice (1894 – 1964), neinv.

Na tomto místě pouze zmíníme, že hasičský sbor se velkou měrou zasloužil o rozvoj ochotnického divadla v obci. Již krátce po svém vzniku v roce 1895 se hráli členové hasičského sboru první divadelní představení, které režíroval hrochovotýnecký učitel Vojtěch Šmíd, který, jak bylo již zmíněno, zastával od roku 1907 v nově postavené škole místo prvního řídícího učitele. Hasiči pod jeho vedením se hráli hru Karla Pippicha nazvanou „Z české domácnosti“, o rok později byly v obci odehrány další dvě hry. Poté, co se do obce přistěhoval František Klaus, většina divadelních aktivit se odehrávala v jeho hostinci a on sám byl velkým podporovatelem zdejších ochotníků, ujal se i režírování některých her.⁴⁷ Když byla v roce 1907 v obci zřízena škola, režíroval hry řídící učitel Vojtěch Šmíd, po jeho smrti v roce 1913 řídil ochotníky také František Ulbrich. Hrát divadlo představovalo pro herce časově dosti náročnou záležitost, obvykle stihli nazkoušet jednu či dvě hry ročně. Kromě zkoušek bylo nutné ke každému představení zapůjčit a postavit jeviště, to si čankovičtí ochotníci půjčovali z obcí, v nichž mělo divadlo delší tradici, nejčastěji z Dvakačovic nebo ze Synčan.⁴⁸

Ve 20. letech byla činnost ochotníků utlumena, neboť nebyl nikdo, kdo by se ujal režírování her. Teprve když vznikla v roce 1921 tělocvičná jednota Sokol, obnovili její členové znovu divadelní činnost (více o vzniku a fungování Sokola na jiném místě těchto webových stránek). Hry zpočátku režíroval František Ulbrich, později se střídali v řízení ochotníků zdejší učitelé či členové hasičského sboru. Sokol se zasloužil i o koupi dvou jevišť. V roce 1921 zakoupil starší jeviště včetně divadelní knihovny od spolku „Havlíček“ v Tuněchodech, to bylo v roce 1928 prodáno do Bořic, a následně bylo zakoupeno nové jeviště i s elektrickým osvětlením, celková cena tehdy činila něco málo přes 8 000 korun.⁴⁹ Divadelní aktivity čankovických ochotníků byly ukončeny nástupem protektorátu, v jehož stísněné atmosféře nebyl v obci nikdo, kdo by se režírování ujal, po válce pak nový politický režim preferoval jiné kulturní aktivity.

Vznik Sokola přispěl nejen k oživení kulturních a společenských akcí v obci, ale ihned po svém vzniku navrhli členové Sokola také postavení pomníku místním vojákům padlým v 1. světové válce, tak jako tomu bylo v poválečném období téměř ve většině obcí. Z dějin Františka Ulbricha víme, že k vytesání pomníku byl použit hrubý kámen z lomu Žumberk, který on sám společně s Jaroslavem Klausem vybíral. Kovového sokola, který dnes již na pomníku není, vytepal čankovický rodák a majitel kovotepeckého závodu v Chocni Josef

⁴⁷ *Chrudimsko a Nasavrcko*. Obraz kulturní. Díl III. Chrudim, 1912, s. 594.

⁴⁸ ULBRICH, František. *Dějiny obce Čankovic*. Opis rukopisu, originál uložen v rodinném archivu Jaroslava Adámka, s. 112.

⁴⁹ Tamtéž.

Urban, opracování kamene s osazením desky bylo svěřeno firmě Baloun a Vápeník z Hlinska. Místo pro postavení pomníku vybrali sokolové ve středu obce vedle Loskotovy zahrady. Aby uhradili náklady, uspořádali sbírku, která byla hojně podpořena občany obce. Při odhalení pomníku v červenci 1921 se konal na Loskotově zahradě slavnostní koncert, jehož výtěžek byl také velmi slušný a byl použit na dofinancování pomníku. Přebytek sbírky posloužil ke koupi jeviště pro místní ochotníky a uhrazení nákladů za sokolské cvičební náradí.⁵⁰ Pomník připomínající oběti 1. světové války v Čankovicích zaujme především tím, že vznikl jako jeden z prvních v širokém okolí.

Podpis Mnichovské dohody a následný vznik Protektorátu Čechy a Morava ukončil prvorepublikový rozvoj obce a činnost místních spolků. Z obav před možnou perzekucí přestal psát své dějiny i František Ulbrich, během války pak zemřel. Dějiny obce, které sepsal, jsou neocenitelným zdrojem informací a bez jeho přispění by v historii Čankovic zůstávala četná bílá místa, která bychom jen těžko dokázali zaplnit. V archivním fondu obce po roce 1945 není bohužel zachována ani obecní kronika. Dochovány jsou pouze školní kroniky, ty jsou však v nezpracovaném fondu školy, který dosud není zpřístupněn pro nahlížení. Kroniky školy by nám zřejmě dokázaly odpovědět alespoň částečně na otázku, jak se obce dotkla 2. světová válka a jak její obyvatelé prožívali osvobození v roce 1945 a nástup komunistického režimu po roce 1948. Z archivních zdrojů víme, že v obci vznikla v roce 1948 místní organizace Komunistické strany Československa a na počátku padesátých let byla zahájena zemědělská kolektivizace. Ta zasáhla do života potomků největších hospodářů v Čankovicích, kteří byli v předválečném období iniciátory a hybateli obecního a spolkového života. Velcí hospodáři byli připraveni o pozemky, v krajním případě i vězněni. Perzekuováni však nebyli jen oni ale i ti, kteří s novým režimem pouze nesouhlasili.

Život spolků v obci sice za komunistického režimu neskomíral, neboť oficiální ideologie tyto aktivity podporovala, vtiskla jim však ideologický punc a začlenila je do struktury své propagandy. Na lokální úrovni však tuto skutečnost obyvatelé obce příliš nevnímali. Bylo nutné žít dál a to i za podmínek, které nový režim nastolil. Někteří se s ním dokázali identifikovat, jiní i přes nesouhlas pracovali pro obec dál v rámci možností, které měli k dispozici. Do hodnocení poválečného období se na tomto místě pouštět nebudeme, vzhledem k nepřístupnosti archivních fondů chybí nejen detailní znalost vývoje obce, ale také potřebný časový odstup, který si historie pro zhodnocení událostí a jejich aktérů žádá.

⁵⁰ Tamtéž, s. 114-115.

Skromným přáním je, aby dějiny Čankovic dokázaly oslovit ty, kteří zde dnes žijí, považují je za svůj domov a snaží se je zvelebovat. Tak si to přál i František Ulbrich, když si do úvodu svých dějin zapsal staroindickou moudrost: *„To nezapomínej svým synům pilně a věrně sdělovati, co ze svých a dědových příběhů tobě pověděl tvůj otec. A také necht' dobře pamatují a odevzdávají svým vnukům. Necht' tak rod Tvůj stane se moudrým a nesmrtelným...“*

Text: Hana Stoklasová